

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ MONETARY SECURITY MANAGEMENT IN WAR CONDITIONS

УДК 336.7

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct66-11>

Живко З.Б.

д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту
Львівський державний університет
внутрішніх справ

Родченко С.С.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної
безпеки, обліку та аудиту
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Лелюк Н.Є.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної
безпеки, обліку та аудиту
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Zhyvko Zinaida

Lviv State University of Internal Affairs

Rodchenko Svitlana

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Lelyuk Natalia

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

У статті розглянуто сутність грошово-кредитної безпеки держави. Визначено об'єкт, предмет та суб'єктів забезпечення грошово-кредитної безпеки. Висвітлено основні індикатори, що використовуються для оцінки рівня грошово-кредитної безпеки держави. Проведено аналіз рівня, динаміки та волатильності індикаторів грошово-кредитної безпеки за період 2017–2021 рр. та за перший квартал 2022 р. Проаналізовано основні ризики та загрози грошово-кредитній безпеці державі, що виникають в умовах військової агресії. Визначено вплив військової агресії на рівень індикаторів грошово-кредитної безпеки. Охарактеризовано основні заходи, здійсненні Національним банком України, задля стабілізації монетарної сфери та їх результативність. Розглянуто основні новачі грошово-кредитної політики в умовах воєнного стану.

Ключові слова: грошово-кредитна безпека, загрози грошово-кредитній безпеці, індикатори грошово-кредитної безпеки, грошово-кредитна політика, воєнний стан.

The essence of monetary security of the state has been considered in the paper. It has been established that monetary security is considered as a process of ensuring effective monetary policy and as a state of monetary system in scientific literature. It has been determined that the object are certain elements of monetary system of the country, the subjects of monetary security are primarily the central bank, as well as financial institutions, businesses and individuals, the subject of monetary security are measures, aimed at detecting, identifying, monitoring and neutralizing risks and threats arising in monetary sphere. The main indicators used to assess the level of monetary security of the state have been highlighted: the share of cash outside banks in the total money supply; the difference between interest rates on loans granted by deposit-taking corporations in the reporting period and interest rates on deposits attracted by deposit-taking institutions, the level of weighted average interest rate on loans granted by deposit-taking corporations in national currency relative to the consumer price index; the share of consumer loans to households in the overall structure of loans to residents; the share of long-term loans in the total amount of loans granted; the total amount of exports of financial resources outside the country. An analysis of level, dynamics and volatility of monetary security indicators for the period of 2017–2021 and the first quarter of 2022 has been carried out. The main risks and threats to monetary security of the state that arise in conditions of military aggression have been analyzed. The influence of military aggression on the level of indicators of monetary security has been determined. The main measures taken by the National Bank of Ukraine to stabilize the monetary sphere and their effectiveness have been described. It has been noted that in martial law market instruments of monetary policy are not effective, so it is appropriate to use instruments of direct influence. The main innovations of monetary policy in martial law conditions have been considered.

Key words: monetary security, threats to monetary security, indicators of monetary security, monetary policy, martial law.

Постановка проблеми. Військова агресія Російської Федерації створює загрози територіальній цілісності української держави та її існуванню. Держава перебуває під подвійним тиском: з одного боку, необхідно протидіяти ворогу на полі бою, з іншого, забезпечити функціонування економіки задля забезпечення життєдіяльності армії та населення. За таких умов питання забезпечення ефективної організації роботи суб'єктів господарювання, державних інституцій, життєдіяльності окремих (неокупованих) регіонів набуває особливої актуальності. Війська агресія актуалізувала проблеми забезпечення економічної безпеки, кожна складова якої зазнала суттєвого негативного впливу. Важливе місце у забезпеченні економічної безпеки держави належить монетарній сфері. Ефективна грошово-кредитна політика через пропозицію грошей здатна впливати на перебіг усіх економічних процесів у державі. За таких умов дослідження питань забезпечення грошово-кредитної безпеки є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні питання реалізації грошово-кредитної політики були предметом дослідження багатьох вчених як українських, так

і закордонних, таких як І. Ветрова, К. Жулінська, К. Консевич, О. Левандівський, О. Метлушко, В. Міщенко, М. Мороз, М. Пуховкіна, М. Савлук, Т. Смовженко, А. Сомик, В. Стельмах, А. Щетинін та ін. Фінансова безпека, її сутність, загрози та способи забезпечення були предметом дослідження таких вчених як: О. І. Барановський, О. П. Власюк, В. К. Сенчагов, А. І. Сухоруков, М. М. Єрмошенко та інші. Проте питання, пов'язані із визначенням змісту поняття «грошово-кредитна безпека», оцінка її рівня та забезпечення в умовах війни залишаються невирішеними.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження рівня грошово-кредитної безпеки та розробка заходів, спрямованих на нейтралізацію впливу наслідків військової агресії на її складові. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: дати визначення поняттю «грошово-кредитна безпека», проаналізувати динаміку індикаторів грошово-кредитної безпеки, розробити заходи зміцнення монетарної сфери, спрямовані на нейтралізацію впливу військової агресії та сприянню відновленню економічної активності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важлива роль у забезпеченні функціонування

вітчизняної економіки в умовах війни та її відновлення у післявоєнний час належить стабільній роботі монетарної сфери. Гроші – інструмент, який дає можливість об'єднати різні сфери економіки, верстви населення, регіони в один економічний простір. Функціонування економічної системи неможливе без досягнення стабільності в грошово-кредитній сфері.

Вплив грошово-кредитної політики на рівень економічної безпеки держави проявляється через такі критерії:

- здатність грошово-кредитної сфери виконувати свої завдання та функції в умовах існування та впливу зовнішніх та внутрішніх загроз – стійкість монетарної сфери;

- незалежність державної монетарної політики – здатність самостійно визначати і забезпечувати досягнення стратегічних та тактичних цілей грошово-кредитного регулювання;

- здатність грошово-кредитної системи стимулювати економічне зростання [1].

У наукових колах підходи до розуміння сутності поняття «грошово-кредитна безпека» можна згрупувати у дві групи:

- розгляд «грошово-кредитної безпеки» як процесу. Такий підхід характерний для В.Н. Амітан, який зазначає, що «грошово-кредитна безпека являє собою процес забезпечення ефективного монетарного і фінансового ринків при збалансованому функціонуванні грошових агрегатів в секторах економіки при наявності позитивного платіжного балансу держави» [2];

- розгляд «грошово-кредитної безпеки» як певного стану грошово-кредитної системи. Такий підхід характерний для Дячек С. М., Панасюка О. О., які зазначають, що «грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи країни, який характеризується економічним зростанням, стійкістю грошової одиниці, стабільністю її купівельної спроможності та таким рівнем інфляції, що сприяє зростанню реальних доходів населення [3]. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Наказом Мінекономрозвитку України № 1277 від 29.10.2013, визначає «грошово-кредитну безпеку як стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки» [7].

Для розкриття сутності поняття «грошово-кредитна безпека» розглянемо об'єкта, предмет та суб'єктів її забезпечення. Об'єктом виступають окремі елементи грошово-кредитної системи країни, на які здійснюватиметься вплив, а саме: національна грошова одиниця, грошово-кредитна політика НБУ, нормативно-правова база, організаційно-правові механізми реалізації монетарної

політики. Суб'єктами забезпечення грошово-кредитної безпеки виступає в першу чергу центральний банк, а також фінансові установи, суб'єкти господарювання та фізичні особи. Предметом грошово-кредитної безпеки є заходи, спрямовані на виявлення, ідентифікацію, моніторинг та нейтралізацію ризиків та загроз, що виникають у монетарній сфері.

Чинна Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [7] розглядає грошово-кредитну безпеку як складову фінансової безпеки, визначаючи ваговий коефіцієнт на рівні 0,1753. Для визначення рівня грошово-кредитної безпеки використовують шість індикаторів: питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни.

Динаміка питомої ваги готівки упродовж 2017–2021 рр. змінювалась в діапазоні від 26,73% у 2019 р. до 28,46% у 2018 р. Оптимальним значенням для цього показника вважається 20%. Серед причин перевищення реального значення над оптимальним рівнем можна вважати високий рівень тіньової економіки та корупції в країні, наявність проблем із запровадженням безготівкових розрахунків суб'єктами господарювання, що перебувають на спрощеній системі оподаткування обліку та звітності. Очікування ескалації військового конфлікту з Росією стало причиною відтоку готівкових коштів із банківської системи. Так, за січень-початок лютого 2022 р. українці забрали із банківської системи понад 21 млрд. грн., 291 млн. доларів США та 22,9 млн. євро [4]. Така поведінка клієнтів банківських установ викликана панічними очікуваннями, що знайшло відображення у значному зростанні питомої ваги готівки у структурі грошової маси на 3,17% у лютому 2022 р. Щоправда, у березні-квітні 2022 р. спостерігаємо поступове зниження питомої ваги готівки у грошовій масі із одночасним збільшенням депозитів у банківських установах.

Значення різниці між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами, змінюється

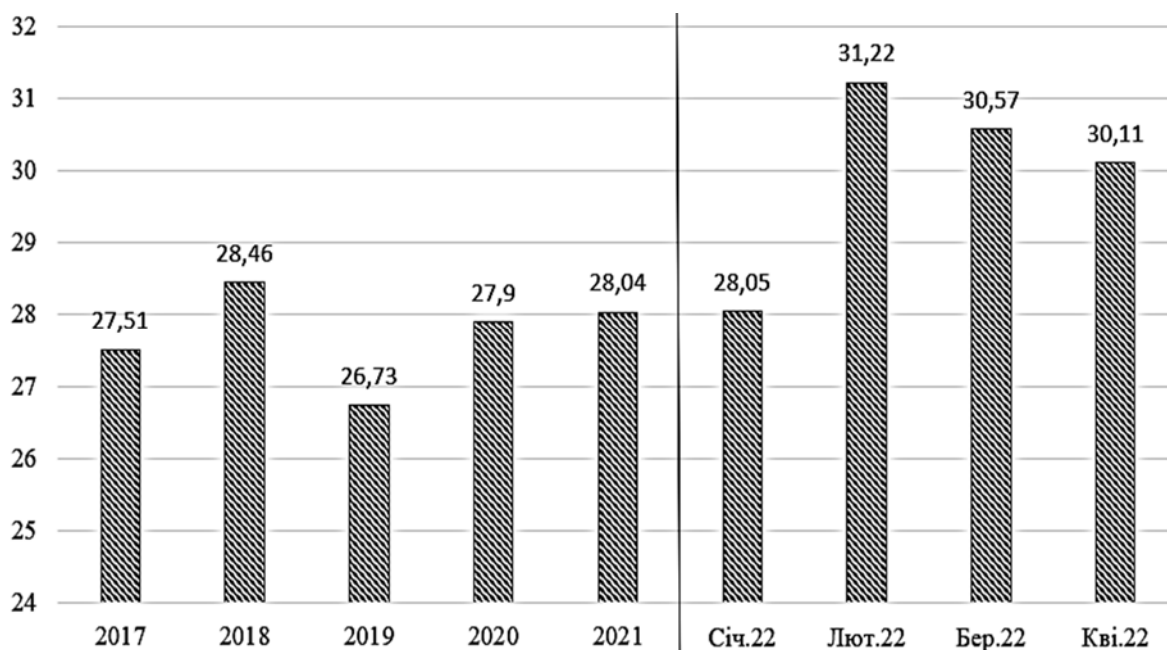

Рис. 1. Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3) в Україні упродовж 2017–2021 рр. та січня–квітня 2022 р., %

Джерело: [6]

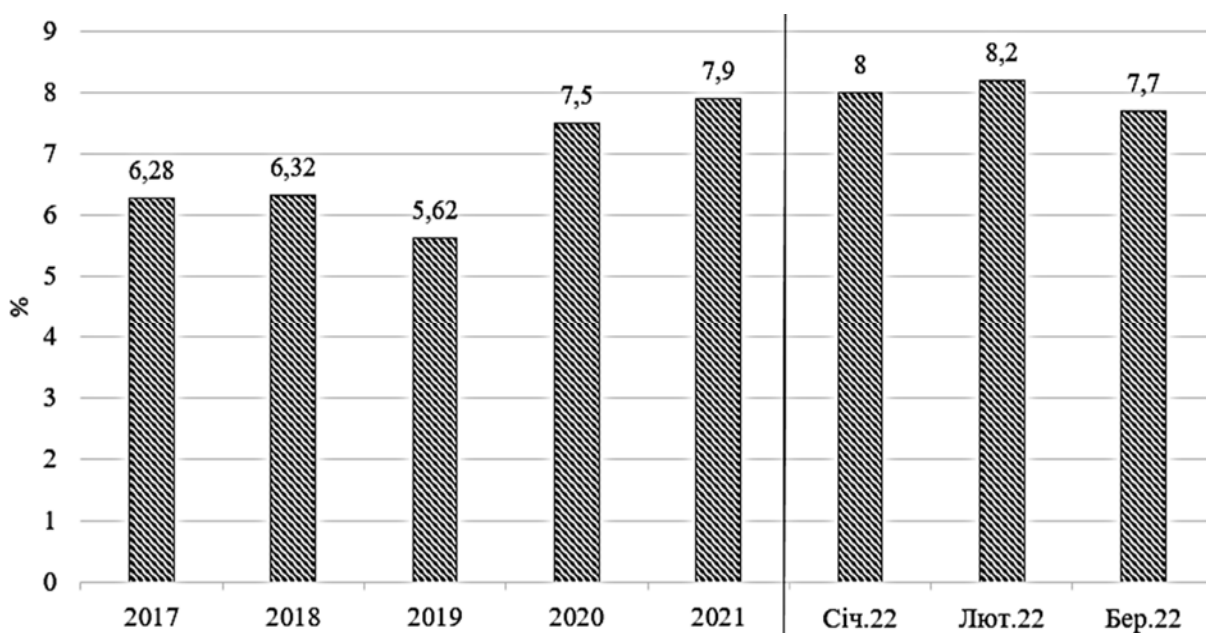

Рис. 2. Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, в Україні упродовж 2017–2021 рр. та січня–березня 2022 р., %

Джерело: [6]

в діапазоні від 5,69% у 2019 р. до 7,9% у 2021 р., що значно перевищує оптимальний рівень (3–4%). Даний індикатор є показником змішаного типу, тобто до певного рівня (до 3%) збільшення показника позитивно впливає на рівень грошово-кредитної безпеки, а в подальшому виступає як дестимулятор. Упродовж періоду, що досліджувався, значення показника було вищим

за оптимальний рівень. Військова агресія вплинула на збільшення різниці між відсотками за кредит та депозит, що посилює негативний вплив на рівень монетарної безпеки.

Найбільше значення середньозваженої процентної ставки за кредитами в національній валюті упродовж 2017–2021 рр. було на рівні 11,9% у 2019 р. Оптимальне значення даного показника

3–5%, тобто 2017 р. та 2021 р. можемо даний показник перебував в допустимих межах.

З початком військової агресії спостерігається зниження рівня вказаного показника, що пов'язано в першу чергу із збільшенням рівня інфляції.

Упродовж 2017–2021 рр. спостерігаємо збільшення частки споживчих кредитів, наданих домогосподарствам. Оскільки оптимальним вважають рівень даного показника 5–9%, нарощення його

негативно впливає на рівень грошово-кредитної безпеки. Збільшення обсягів споживчого кредитування свідчить про нестачу власних коштів домогосподарств для задоволення споживчих потреб, а в умовах військової агресії може стати причиною збільшення проблемних кредитів.

Упродовж періоду, що досліджується спостерігаємо поступове зниження питомої ваги довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих

Рис. 3. Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, в Україні упродовж 2017–2021 рр. та січня-березня 2022 р., %

Джерело: [6]

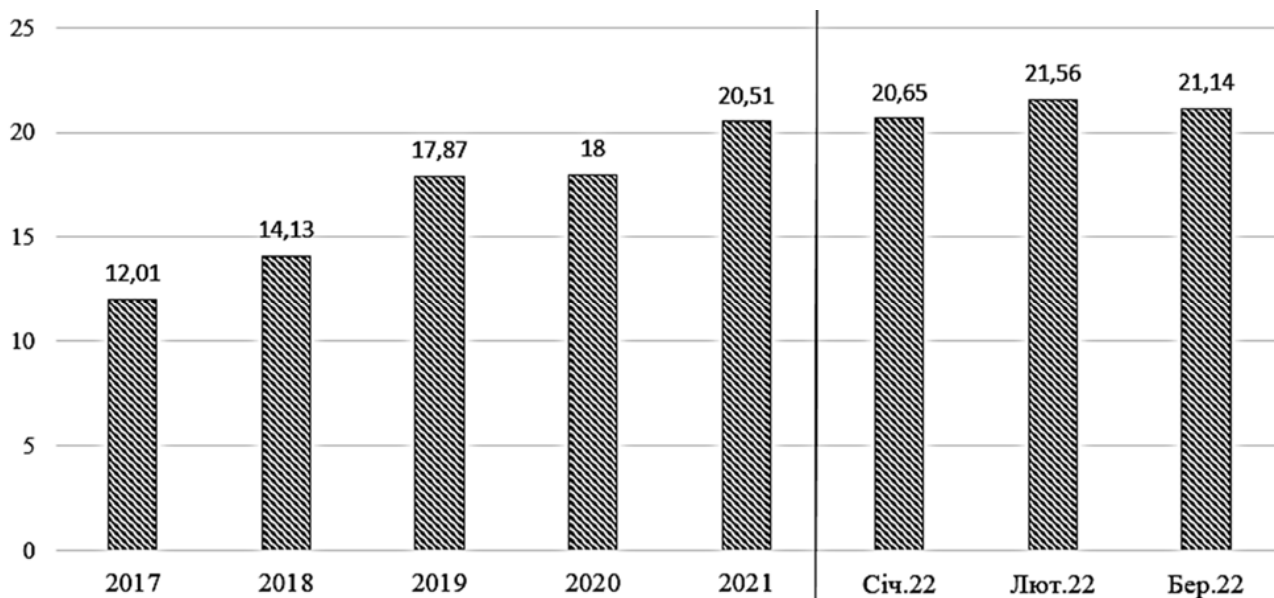

Рис. 4. Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, в Україні упродовж 2017–2021 рр. та січня-березня 2022 р., %

Джерело: [6]

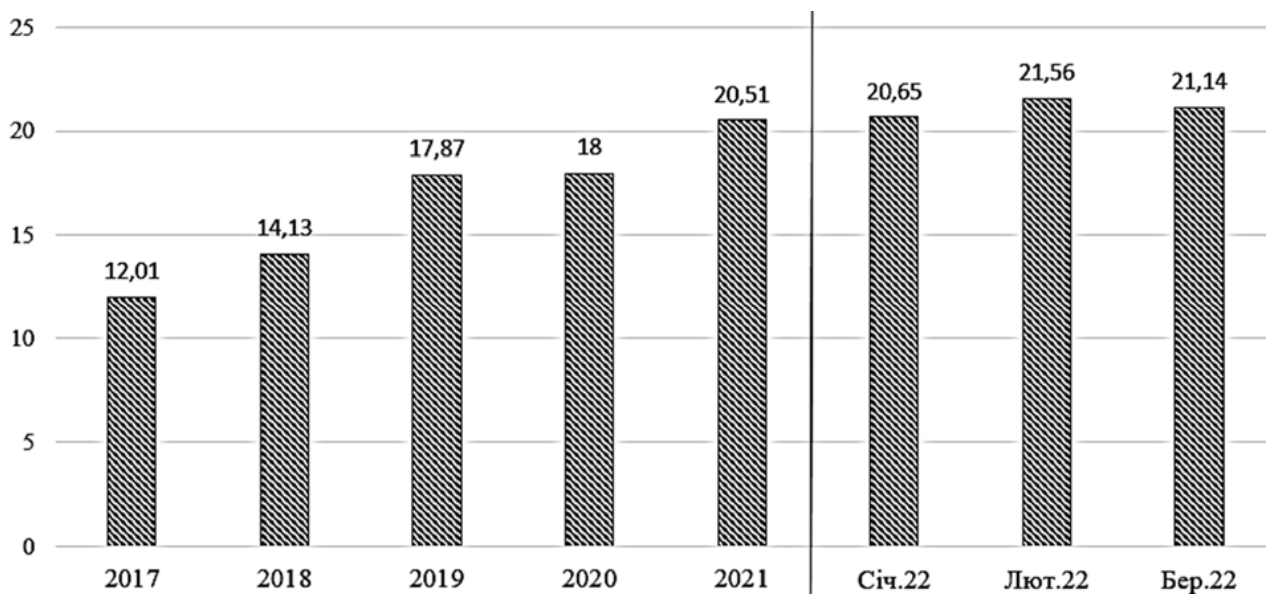

Рис. 5. Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів в Україні упродовж 2017–2021 рр. та січня-березня 2022 р., %

кредитів. Так, якщо у 2017 р. частка довгострокових кредитів становила 26,44%, що відповідало небезпечному рівню грошово-кредитної безпеки, то упродовж решти років значення вказаного показника відповідало її критичному рівню (рис. 5).

Проведений аналіз засвідчує низький рівень грошово-кредитної безпеки упродовж 2017–2021 рр., а в умовах воєнного стану погіршення його до критичного рівня. За таких обставин значно знижується дієвість ринкових інструментів грошово-кредитної політики, а посилюється необхідність застосування заходів прямого впливу. Рішенням Ради Національного банку України від 15 квітня 2022 року схвалено «Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану», які передбачають впровадження таких новацій:

- відхід від здійснення монетарної політики в форматі інфляційного таргетування з плаваючим валютним курсом;
- зміна інструментів грошово-кредитної політики, що передбачає відкладення ухвалення рішення щодо розміру облікової ставки;
- здійснення підтримки державному бюджету шляхом купівлі цінних паперів Уряду України;
- з метою підтримки українських біженців за кордоном, укладено угоди про викуп готівкової гривні за іноземну валюту з центральними банками та іншими фінансовими установами;
- запровадження заходів щодо недопущення звуження сфери застосування гривні як єдиного законного платіжного засобу під час здійснення операцій із віртуальними активами;
- запобігання можливості обходу нагляду та державного регулювання у сфері валютних операцій та операцій з вивезення, переказування і

пересилання валютних цінностей, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [5].

Висновки з проведеного дослідження. Військове вторгнення актуалізувало проблеми забезпечення фінансової безпеки держави в цілому та грошово-кредитної безпеки зокрема. Управління грошово-кредитною безпекою створює підґрунтя для налагодження роботи економічних суб'єктів в умовах воєнного стану та відновлення економіки у післявоєнний період. Аналіз індикаторів грошово-кредитної безпеки засвідчив значне погіршення їх рівня з моменту початку військової агресії. За таких умов дієвість ринкових інструментів грошово-кредитної політики є низькою. Тому для підвищення ефективності монетарної політики допустимим є застосування заходів прямого впливу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Актуальні проблеми економічної безпеки України: колективна монографія / за заг. ред. Пушака Я. Я., Піцура Я. С. Львів: Ліга-Прес. 2017. 508 с.
2. Амітан В. Н. Економічна безпека: концепція і основні моделі. *Економічна кібернетика*. 2000. № 3–4. С. 13–20.
3. Дячек С. М., Панасюк О. О. Грошово-кредитна безпека України: сутність, загрози, оцінка. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 2(64). С. 227–233.
4. Випробування війною: як вкладники банків реагують на ескалацію конфлікту з Росією. URL: <https://mind.ua/publications/20236476-viprobuvannya-vijnoyu-yak-vkladniki-bankiv-reaguyut-na-eskalaciyu-konfliktu-z-rosieyu> (дата звернення: 28.04.2022).

5. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Рада Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article (дата звернення: 28.04.2022)

6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 28.04.2022).

7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

REFERENCES:

1. Pushak Ya. Ya., Pitsur Ya. S. (2017) Aktualni problemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: kolektyvna monohrafiia [Actual problems of economic security of Ukraine: collective monograph]. Lviv: Liha-Pres. (in Ukraine)

2. Amitan V. N. (2000) Ekonomichna bezpeka: kontseptsii i osnovni modeli [Economic security: concept and basic models]. *Ekonomichna kibernetika*, no. 3–4, pp. 13–20. (in Ukraine)

3. Diachek S. M., Panasiuk O. O. (2013) Hroshovo-kredytna bezpeka Ukrainy: sutnist, zahrozy, otsinka [Monetary security of Ukraine: essence, threats,

assessment]. *Visnyk ZhDTU*, no. 2(64), pp. 227–233. (in Ukraine)

4. Vyprovuvannia viinoiu: yak vkladnyky bankiv reahuiut na eskalatsiiu konfliktu z Rosiieiu [The test of war: how bank depositors react to the escalation of the conflict with Russia]. Retrieved from: <http://mind.ua/publications/20236476-viprovuvannya-vijnoyu-yak-vkladniki-bankiv-reaguyut-na-eskalaciyu-konfliktu-z-rosiieiu>. (in Ukraine)

5. Osnovni zasady hroshovo-kredytnoi polityky na period voiennoho stanu. Rada Natsionalnoho banku Ukrainy [Basic principles of monetary policy for the period of martial law. Council of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=4. (in Ukraine)

6. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official site of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from: <https://bank.gov.ua>. (in Ukraine)

7. Minekonomrozvytku Ukrainy (2013) Nakaz «Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy» [Ministry of Economic Development of Ukraine Order «On approval of Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>. (in Ukraine)